

Literární rešerše

(Autor: Jana Jersáková)

Co je to literární rešerše?

Literární rešerše je text, jehož cílem je vytvořit kritický přehled současných znalostí o nějakém konkrétním tématu. Literární rešerše je obvyklou součástí vědecky orientované literatury a často předchází tvorbě návrhů výzkumných projektů a výběru vhodné metodiky. Jejím základním cílem je přinést čtenáři aktuální přehled současné literatury o daném tématu a poskytuje podklady, z nichž je možné vyhodnotit oprávněnost navrženého budoucího výzkumu.

Literární rešerše však není souborem odborných informací poskládaných bez ladu a skladu. Dobrá literární rešerše je charakterizována:

- logickým tokem myšlenek, tj. jednotlivé odstavce by na sebe měly logicky navazovat
- relevantními bibliografickými odkazy v konzistentním a vhodném formátu
- správným použitím odborné terminologie
- nezaujatým a uceleným přehledem dosavadního výzkumu dané problematiky
- syntézou předložených informací

Syntéza předložených informací je nejobtížnější částí literární rešerše a předpokládá, že se autor v dané problematice dobře orientuje. Syntéza poskytuje novou interpretaci starých poznatků či kombinuje nové poznatky se starými. Může načrtnout intelektuální vývoj v daném oboru, navrhnout směry, kudy by se nový výzkum mohl ubírat.

V rámci své bakalářské práce budete muset vytvořit literární rešerši, na jejímž základě budete navrhovat studium (výzkum) nějaké problematiky v rámci budoucí magisterské práce. Musí z ní být patrné proč má smysl navržený výzkum dělat (když na dané téma existuje již spousta vědeckých prací) a proč navrhujete použití určitých metod (zda se jedná o standardně používané metody v oboru či použijete nějaký inovativní přístup). Přestože nebudete mít v daném oboru přehled jako někdo, kdo se jím zabývá již mnoho let, měli byste se i vy pokusit o syntézu získaných informací.

Proč má smysl psát literární rešerši?

- identifikujete mezery v literatuře
- vyhnete se vyvádání něčeho, co už udělal někdo dávno před vámi
- šetří to čas a peníze, protože nemusíte dělat stejné chyby jako vaši předchůdci
- můžete začít tam, kde ostatní skončili
- zjistíte, kteří další lidé pracují ve stejném oboru
- zjistíte, které lit. práce jsou klíčové pro váš obor
- můžete srovnat svůj projekt s ostatními
- naleznete metody vhodné pro váš projekt
- identifikujete protikladné názory

Zužte vaše téma

Na většinu témat již bylo sepsáno tisíce článků a knih. Když zúžíte záběr svého tématu, snadněji omezíte počet zdrojů, které potřebujete přečíst, abyste získali přehled o dané problematice. Držte se svého tématu, neodbíhejte od něj a omezte používání informací, které vám sice prodlouží text a seznam citací, ale nejsou pro vaše tvrzení nijak zásadní.

Hezká úprava textu je samozřejmost

Výsledný text byste si vždy měli po sobě pečlivě přečíst. Chyby v gramatice, překlepy, chybějící čárky v souvětí, chybějící mezery za tečkou na konci věty, či dokonce chybějící slovesa a špatné větné konstrukce vás staví v očích čtenáře (oponenta) do nepříliš lichotivé pozice. Vypovídá to o vašem přístupu k práci. Pokud sami nejste schopni tyto chyby odstranit, což může být u dysgrafie opravdu problém, použijte kontrolu pravopisu, kterou nabízí program Word. Špatnou shodu podmětu s přísudkem to ovšem neopraví. V tom případě poproste kolegu, aby vám text opravil.

Text se mnohem lépe čte, je-li zarovnaný do bloku a má odsazené odstavce. Všimněte si, že v tomto textu je za každým odstavcem mezera 6 bodů, která ještě lépe zvýrazní mezery mezi odstavci. Nepoužívejte neobvyklé fonty! Mnozí z vás používají obskurní fonty, např. *Calibri*, který se strašně špatně čte. Používejte patková písma, která se příjemně čtou (jsou to písma, ve kterých se sází knihy) a jedním z nich je *Times New Roman*.

Poznámka: latinské názvy druhů a rodů se obvykle píšou kurzívou, názvy čeledí se kurzívou nepíšou, vlastní české názvy druhů, rodů a čeledí se píšou malým písmenem.

Jak hledat články?

Z hlediska vědeckých článků publikovaných v mezinárodních časopisech je pro vás nejjednodušší hledat podle klíčových slov v databázích, jako je např. *Web of Science* (tato databáze je placená služba a tudíž je dostupná pouze se sítě JU). V ní si můžete pomocí vhodně volených klíčových slov najít vše, co bylo publikováno v mezinárodních vědeckých časopisech od roku 1945 (články starého data neobsahují abstrakt). Pro prvotní zjištění, zda se vám dotyčný článek hodí či nikoliv, si přečtete abstrakt. Celý text článku můžete získat několika způsoby (většinu byste měli znát, protože vás k tomu proškoluje vedoucí knihovny po vašem nástupu na fakultu):

1. Přímo v databázi *Web of Science* se vám u některých článků zobrazuje políčko (Full text). Když na něj kliknete, tak se vám zobrazí stránka časopisu či vydavatele, kde je možné si stáhnout článek v pdf verzi či jako html.
2. Univerzita má předplatné daného časopisu či předplacený balík mnoha časopisů vydávaných jedním vydavatelem a je možné si z webových stránek daného časopisu či vydavatele pdf článku stáhnout. To vám samozřejmě půjde pouze z univerzitních počítačů napojených na školní síť.

3. Některá pdf jsou volně dostupná či je má autor volně ke stažení na svých webových stránkách. Zadejte si do Googlu název článku, případně autory a rok a v pokročilém vyhledávání zadejte, že formátem souboru má být pdf.
4. Knihovna daný časopis odebírá, viz seznam odebíraných časopisů, a tak si jej můžete sami okopírovat. Pokud ho knihovna nemá, lze v databázi Souborný katalog ČR (<http://sigma.nkp.cz/F>) zjistit, kde jinde v ČR se daný časopis či kniha nachází a můžete si článek či celou knihu objednat přes meziknihovní službu. Tak lze objednat i článek z knihy, která je pouze v zahraničí. Za meziknihovní služby se platí.
5. Můžete si o elektronickou verzi (pdf) novějšího článku říci přímo autorovi. Na *Web of Science* máte pod abstraktem emailovou adresu autora.

Jak správně používat citace v odborném textu

Na středních školách vás možná učili, že když někoho citujete, tak to musíte dělat doslovně a takový text uzavřít do uvozovek. Většinou pak píšete, že Koperník řekl: „Slunce je středem Vesmíru“. V odborné literární rešerši, která je podkladem pro diplomovou práci či je publikovaná ve vědeckém časopisu či knize (review) se takto doslovně necituje. Samozřejmě to není vyloučeno – setkáte se například s doslovnými citáty slavných badatelů, kterými jsou některé články či kapitoly uvedeny. G. Galileo: „A přece se točí.“

V odborném textu za citaci považujeme uvedení zdroje, odkud jste dotyčnou informaci čerpali. Např.:

S využitím již zmíněných mikrosatelitových lokusů však lze podobné úlohy úspěšně řešit. Podařilo se tak např. vysledovat velikost okrsků a pohyb medvědů v izolované ohrožené populaci v Pyrenejích (Bouvet & Taberlet 2001).

V této větě jsou uvedeny výsledky nějaké studie, proto je nutné uvést zdroj. Když mluvíte o velmi obecných a triviálních věcech, např. rostliny obsahují chlorofyl, není nutné zdroj uvádět, ale v okamžiku kdy napíšete, že někde něco bylo studováno, zjištěno atd. musí být jasné kým, aby čtenář věděl, kde může hledat podrobnosti.

Pozor na plagiátorství! V rámci rešerše píšete svůj vlastní text a pomocí odkazů na literární zdroje svá tvrzení podpíráte. Nepřejímejte tedy doslovně dlouhé pasáže textu jiného autora, protože tak kopírujete cizí text. Hledejte tam pouze inspiraci. Na stahování cizích textů z internetu úplně zapomeňte. Při přejímání cizího textu na sebe stejně často upozorníte, protože kvalita některých odstavců se znenadání zvýší, zapomenete odstranit odkazy na obrázky či tabulky, nesjednotíte písmo a řádkování atd.).

Formát citací

Formát citací je u různých časopisů a knih různý, ale má určité zákonitosti, kterých byste se měli držet.

Citace v textu jsou obvykle uváděny na konci věty (včetně, tj. tečka je až za citací), která je na daném literární zdroji založena.

Podářilo se tak např. vysledovat velikost okrsků a pohyb medvřdů v izolované ohrožené populaci v Pyrenejích (Bouvet and Taberlet 2001).

Je vřak možná i varianta:

Např. Bouvet & Taberlet (2001) tak vysledovali velikost okrsků a pohyb medvřdů v izolované ohrožené populaci v Pyrenejích.

Když se jedná o větu, kde je výčet, můžete citace uvádět i průběžně, aby bylo jasné, k čemu se dané studie konkrétně vztahují.

Pouze několik druhů orchidejí láká opylovače nabízením falešného pylu, zejména rody *Polystachya* (Davies et al. 2002) či *Maxillaria* (van der Pijl & Dodson, 1966; Davies & Turner, 2000).

Pokud citace obsahuje více než dva autory používáme zkrácení pomocí „a kol.“ či latinského „et al.“ V žádném případě ne „at all.“

Např. Šíření pylu a semen je ovlivněno genetickou strukturou populace orchideje (Machon et al. 2003).

Výsledné citace mohou vypadat následovně. Který formát si zvolíte je na vás, ale pro český text bych doporučila české spojky:

(Bouvet and Taberlet 2001) či (Bouvet a Taberlet 2001) či (Bouvet & Taberlet 2001) či (Bouvet & Taberlet, 2001)

(Davies et al. 2002) či (Davies *et al.* 2002) či (Davies a kol. 2002)

Pokud výjimečně potřebujete citovat webové stránky, můžete je uvést přímo do textu (www.wikipedia.cz, datum). Pokud je odkaz dlouhý můžete použít poznámku pod čarou¹ nebo použít číslování (1) a v seznamu literatury si vytvořit očíslovaný seznam internetových zdrojů. Internetovým zdrojem nejsou databáze, jako je např. *Web of Science*, tam musíte jít vždy do originálního zdroje a tím je časopis či kniha.

Vřechny citace uvedené v textu musí být uvedeny v seznamu literatury a naopak. Je mnoho oponentů, kteří si dají tu práci a zkontrolují, zda váš seznam citací sedí s citacemi v textu.

Seznam literatury může mít opět různý formát, ale jeho jednotlivé součásti mají dané pořadí:

článek: autoři, rok, název článku, název časopisu, ročník, (sešit), čísla stránek

knih: autoři, rok, název knihy, (vydání), vydavatel, město, (stát)

kapitola v knize: autoři, rok, název kapitoly, název knihy, editor, vydavatel, město, (stát), čísla stránek

Na rozdíl od citací v textu je nutné vyjmenovat všechny autory, kteří se na článku podíleli. Výjimkou jsou články např. z časopisů *Nature* nebo *Science*, které mají až desítky autorů –

¹ www.wikipedia.cz, datum

zde se obvykle uvede několik prvních autorů a doplní se to počtem zbylých autorů (např. „a 30 spoluautorů“, „and 30 co-authors“, nebo jen „et al.“).

Protože formátů je nespočet, uvedu jich jen pár. Když si vytvoříte svůj vlastní a budete ho konzistentně dodržovat, nikdo vám to nemůže vytknout. Ale upozorňuji, že by ten váš vlastní formát měl být alespoň trochu standardní a ne jak z Marsu. Ideální bude, když se podíváte na formát citací do nějakého vašeho oblíbeného vědeckého časopisu. Každopádně všechny citace v seznamu literatury musí mít stejný formát, tedy ne každý pes jiná ves. Nenechávejte citace tak, jak jste je opsali z jednotlivých časopisů! Autory v seznamu citací musíte na rozdíl od citací v textu uvést všechny (místo celého křestního jména se používají pouze iniciály). Výjimkou jsou články např. z časopisů *Nature* nebo *Science*, které mají až desítky autorů – zde se obvykle uvede několik prvních autorů a doplní se to počtem zbylých autorů (např. „plus 30 spoluautorů“, „and 30 coauthors“, nebo jen „et al.“). Citace řadíme abecedně podle příjmení prvního autora.

Všimněte si, že někdy je název časopisu uveden celý (např. *American Journal of Botany*), jindy je zkrácený (*Am. J. Bot.*). Buď používejte názvy celé nebo zkrácené, ale ne obě varianty zároveň. Když si nevíte rady se zkrácením, můžete využít webových stránek s názvy a zkratkami časopisů, kterých na netu najdete spoustu.

např. <http://www.bioscience.org/atlas/jourabbr/list.htm>
<http://home.ncifcrf.gov/research/bja/>
http://images.isiknowledge.com/help/WOS/R_abrvjt.html

Názvy článků mají velké pouze první písmeno, stejně jako věta (např. Savci v našem okolí); názvy knih a časopisů mívají obvykle velká všechna písmena kromě předložek a spojek (např. *American Journal of Botany*, nebo zkráceně *Am. J. Bot.*).

Příklady různých formátů článků z časopisů (za ročník můžete uvést i číslo sešitu):

DAFNI, A. & IVRI, Y. (1981). Floral mimicry between *Orchis israelitica* Bauman and Dafni (Orchidaceae) and *Bellevalia flexuosa* Boiss (Liliaceae). *New Phytologist* 49 (2), 229–232.

Dafni A., Ivri Y. 1981. Floral mimicry between *Orchis israelitica* Bauman and Dafni (Orchidaceae) and *Bellevalia flexuosa* Boiss (Liliaceae). *New Phytologist* 49: 229–232.

Machon N, Bardin P, Mazer SJ, Moret J, Godelle B, Austerlitz F (2003) Relationship between genetic structure and seed and pollen dispersal in the endangered orchid *Spiranthes spiralis*. *New Phytol* 157:677–687

Příklady různých formátů knih (můžete uvést kolikáté je to vydání):

Dressler RL (1981) *The Orchids: Natural History and Classification*. Harvard University Press, Cambridge

DRESSLER, R. (1981). *Orchids – natural history and classification*. 1st Edn. Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, USA.

Příklady různých formátů knižních kapitol (pouze u knižních kapitol můžete použít „In“)

DAFNI, A. (1986). Floral mimicry – mutualism and unidirectional exploitation of insect by plants. In *Insect and the Plant Surface* (eds. B. Juniper and R. Southwood), pp. 81–90. Edward Arnold Ltd, London.

Dafni, A. (1986) Floral mimicry – mutualism and unidirectional exploitation of insect by plants. *Insect and the Plant Surface* (eds. B. Juniper and R. Southwood), pp. 81–90. Edward Arnold Ltd, London.

Dafni A (1986) Floral mimicry – mutualism and unidirectional exploitation of insect by plants. In: Juniper B. and Southwood R. (eds), *Insect and the Plant Surface*. Edward Arnold Ltd, London, pp. 81–90